

فرهنگ‌نامه نوجوان: کلید دانش

• ایرج صبا

برنامه‌ای برای انتشار دایرةالمعارفی دیگر، این بار به گونه‌ای تحقیقی و تألیفی از سوی اعضای آن شورا، تنظیم و پس از چند سال به اجرا گذاشته شد که در حال حاضر با کوشش فراوان همچنان در دست انتشار است.^۱ جز دو کتاب مذکور، در سال‌های اخیر، منابع دیگری نیز، که اغلب ترجمه است، در غالب دایرةالمعارف برای کودکان و نوجوانان در ایران چاپ و منتشر شده که در اینجا فرصت معرفی تمام آنها فراهم نیست.

در این مقاله، کتاب فرهنگ‌نامه نوجوان: کلید دانش به اختصار معرفی و بررسی می‌شود.

در مقدمه ناشران کتاب چنین آمده است: «این فرهنگ‌نامه، ترجمه و بازپرداخت اثری با نام The Kingfisher Children's Encyclopedia، از انتشارات کینگ فیشر است که ویرایش جدید آن در سال ۲۰۰۴ میلادی منتشر شد. این اثر ویژگی‌های ممتازی داشت که از میان اثرهای مشابه، ترجمه آن را مناسب داشتیم و البته ضعف‌هایی نیز داشت که ترجمه صرف آن را جایز ندانستیم و در حد توان، به بازپرداخت آن همت گماردیم» در دنباله این یادداشت می‌خوانیم: «علاوه بر پیرایش برخی از مقاله‌ها و افزودن برخی مفاهیم داده‌ها به تعداد زیادی از آنها، حدود ۴۰ مقاله تألیفی، ۲۰ مقاله ترجمه‌ای از فرهنگ‌نامه جغرافیا از همین ناشر، ۵ مقاله ترجمه‌ای فرهنگ‌نامه تاریخ از همین ناشر و چند پیوست تألیفی سودمند و کارآمد در بیش از ۱۵۰ صفحه، به این اثر افزوده شد.»

مقالات این کتاب به صورت الفبایی تنظیم شده است. پس از عنوان مقاله، نخست تعریفی از موضوع ارائه می‌شود و آنگاه مطالب شاخص مختلف مربوط به هر مقاله، با عناوینی جداگانه، تیتربندی و به عنوان زیرمجموعه‌ای در داخل آن مقاله قرار می‌گیرد. تمام مقالات با تصویر همراه می‌باشند. در انتهای مقالات نیز خواننده برای تکمیل اطلاعات بدست‌آمده در همین کتاب، با عنوان «همچنین نگاه کنید به» به سایر

■ فرهنگ‌نامه نوجوان: کلید دانش. سرویراستاران: حسن سالاری، حسین سوزنچی و محمدرضا سهرابی، تهران: طلایی؛ پیام عدالت، ۱۳۸۶، ۲ ج، شابک: ۹۶۴-۷۶۳۳-۶۲-۹

دایرةالمعارف یا دانش‌نامه^۲ که در عنوان این کتاب از آن با اصطلاح «فرهنگ‌نامه» یاد شده است، امروزه واژه‌ای مرسوم و امانت‌گرفته شده از زبان یونانی است که مفهوم آن همانا «دانش فراگیر»^۳ است. امروزه انواع دایرةالمعارف‌ها در اشکال گوناگون چاپی و الکترونیکی (پیوسته و ناپیوسته) مورد استفاده قرار می‌گیرد.

نخستین دایرةالمعارفی که در ایران برای کودکان و نوجوانان منتشر شده کتاب فرهنگ‌نامه^۴ برتاموریس پارکر^۵ است. اثر چاپ‌شده در ایران، صرفاً ترجمه از کتابی به زبان انگلیسی بود که در سال ۱۹۵۹ در آمریکا منتشر شده بود. ناشران و ویراستار ایرانی این کتاب، رضا اقصی، ناچار می‌شوند جلد دیگری با عنوان فرهنگ‌نامه ایران به آن ترجمه‌ها اضافه کنند تا مقالات آن تا حد امکان نقص اطلاعاتی این کتاب را برای کودکان و نوجوانان ایرانی کاهش دهد. از اواخر دهه ۱۳۴۰ و با تشکیل «شورای کتاب کودک»،

مقالات این کتاب
به صورت الفبایی
تنظیم شده است. پس
از عنوان مقاله، نخست
تعریفی از موضوع ارائه
می‌شود و آنگاه مطالب
شاخص مختلف مربوط
به هر مقاله، با عناوینی
جداگانه، تیتربندی و
به عنوان زیرمجموعه‌ای
در داخل آن مقاله
قرار می‌گیرد

کتاب
اطلاعات ارتباطات و آموزش

مقالات مرتبط هدایت می‌شود.

اینک به پاره‌ای از نقص‌ها و ایرادهای ترجمه‌ای و ویراستاری کتاب می‌پردازیم:

- گاهی ترجمه و ویرایش، دقیق و مفهوم نمی‌باشد. به این جمله که در بخش «بیشتر بدانیم» مقاله «شش‌ها و دستگاه تنفس» (ج ۲۰، ص ۳۹۷) آمده است توجه کنید: «یک انسان متوسط در حال استراحت، دوازده تا پانزده بار نفس می‌کشد و هر بار در حدود نیم لیتر هوا وارد شش‌های او می‌شود».

با مراجعه به متن اصلی انگلیسی کتاب مشخص می‌شود که مترجم فراموش کرده‌اند مبنای زمانی «دقیقه» را به متن بالا اضافه کنند و متأسفانه ویراستار نیز دقت لازم را برای کشف این نقص و رفع آن به عمل نیاورده‌اند. از این رو خواننده ناچار می‌شود خود به حدس و گمان متوسل شود.

- مترجم در جمله فوق بهتر بود به جای عبارت «انسان متوسط» برای ANERAGE HUMAN عبارت ساده و با مفهوم «انسان معمولی» استفاده می‌کرد.

- از دیگر اشکالات ترجمه متن اصلی می‌توان به نمونه‌های زیر اشاره کرد:

۱. در ابتدای مقاله «معماری» (ج ۲۰، ص ۵۴۵) ترجمه‌ای که از تعریف معماری ارائه شده است، اشکال دارد. در متن اصلی آمده است:

Architecture is the art of designing buildings and other structures that are soundly built, pleasing to look at and suitable for their purpose.

ترجمه این بند در کتاب کلید دانش چنین است: «معماری، هنر طراحی ساختمان و سازه است به صورتی که خوش ساخت، چشم‌نواز و برای هدف موردنظر مناسب باشد».

مقابله بند فوق با متن اصلی نشان می‌دهد که الف) مترجم ساختمان را جدا از سازه دیده است، در حالی که متن اصلی تأکید بر ساختمان (به عنوان یکی از انواع سازه‌ها) و نیز سایر سازه‌ها (مانند سازه‌های فلزی، دریایی و...) دارد؛

ب) واژه «soundly» در متن فارسی به معنای «خوش ساخت» ترجمه شده، در صورتی که هدف از آن اشاره به محکم و مقاوم ساختمان و سایر سازه‌هاست.

۲. در همین مقاله در توضیح اجزای ساختمان یک کلیسا به جای ترجمه فنی «spire» به «منار» یا «منار رُک» به غلط از عبارت «میلۀ چوبی» استفاده شده است (بنگرید به: مرزبان و معروف، ۱۳۷۷، ص ۳۱۸).

- برخی از مقالات تألیفی نیز خالی از اشکال نیست. در اینجا به دو نمونه اشاره می‌کنیم.

۱. در مقاله «کوه و دره» (ج ۲۰، ص ۵۰۳)، مؤلف در مقابل تصویر «پناهگاه کلک‌چال» در داخل پرانتز عبارت (در نزدیکی دماوند) را به آن اضافه کرده است، در حالی که همگان (حتی اکثر نوجوانان) می‌دانند که کلک‌چال یکی از زیر مجموعه‌های توچال و در نزدیکی آن واقع است و نه در مجاورت دماوند.

۲. با توجه به ادعای ناشران چون این دایرةالمعارف با تأکید بر فرهنگ، دین و باورهای ایرانی نوشته شده است، لذا در قسمت مذاهب اختصاص مقاله‌ای به دین «زرتشتی» که از ادیان رسمی و پذیرفته‌شده ایرانی می‌باشد و ریشه در آداب و فرهنگ این سرزمین دارد، بسیار مغتنم می‌نمود.

- در کتاب مورد بحث، بخش واژه‌نامه، ترکیبی از اصطلاحات علمی و فنی و اعلام است؛ در صورتی که بخش

از بخش‌های بسیار مفید کتاب، معرفی منابع برای مطالعه بیشتر در زمینه‌های گوناگون است که در پیوست انتهای جلد دوم و با عنوان «کتاب خوب» به شکل الفبای موضوعی، افراد را به مطالعه منابع مورد نظر تشویق می‌کند

واژه‌نامه به‌طور منطقی باید فقط به اصطلاحات اختصاص یابد و شکل نگارشی لاتینی اعلام و برابری فارسی مربوط به آنها در مکانی دیگر ارائه شود.

- آوانگاری برخی از اعلام ارائه‌شده، غیراستاندارد است، مانند واژه «بستون» که شکل آوانگاری صحیح آن «بوستون» می‌باشد.

- در انتهای منابع علمی و فنی، در تنظیم و نمایه‌سازی موضوع‌ها کوشش می‌شود که محتوای کتاب به‌گونه‌ای تحلیل و نمایه‌سازی شود که خواننده بتواند مطالب کلی و جزئی مربوط به یک موضوع را به‌سادگی از یکدیگر تشخیص داده و به‌گونه‌ای روشن و در مکانی ویژه بازیابی کند. نمایه‌سازی کتاب در این کار معمولاً از شیوه سلسله مراتب موضوعی تبعیت می‌کند. این کار سبب می‌شود:

الف) محتوای ریز تک‌تک مقالات به‌روشی منطقی بازشناسایی شود؛

ب) روابط محتوایی موجود بین مقالات مختلف تعیین شده و در اختیار خواننده قرارگیرد. این امر سبب آشنایی بیشتر پژوهشگر با موضوع خاص در انتخاب زمینه اصلی و نیز ارتباط آن با سایر موضوع‌های تحقیق می‌گردد؛

ج) با نمایه‌سازی درست و منطقی، در فضای مربوط به اطلاعات نمایه نیز صرفه‌جویی می‌شود.

برای مثال با مراجعه به متن اصلی انگلیسی کتاب، ملاحظه می‌شود که در بخش موضوعی «پست‌انداران» (MAMMALS)، انواع آنها به‌صورت الفبایی تنظیم شده و زیر آن واژه آمده است. کتاب مورد بحث فاقد ویژگی‌های فوق است. در مقدمه‌ای که ویراستاران کتاب اصلی به زبان انگلیسی نوشته‌اند، یکی از موارد بهره‌گیری مفید از این اثر و دستیابی سریع به مقالات داخل آن را منوط به مطالعه و بررسی اطلاعات نمایه کتاب ذکر کرده‌اند. این مطلب در صورتی می‌تواند به خواننده کمک کند که نمایه به‌روشی علمی و فنی تهیه شده باشد.

- در قسمت معرفی «کتاب خوب» که به فهرست کتاب‌های کمک آموزشی مرتبط با مقاله‌های فرهنگ‌نامه؛ کلید دانش اختصاص یافته و به‌روش موضوعی نیز طراحی گردیده، از علامت «کمان» به‌اشتباه در دو زمینه ارجاع یک‌سویه و نیز دوسویه استفاده شده است.

- از بخش‌های بسیار مفید کتاب، معرفی منابع برای مطالعه بیشتر در زمینه‌های گوناگون است که در پیوست

- به‌دلیل تغییر یا کهنه‌شدن مطالب، بسیاری از دایرةالمعارف‌های معتبر دنیا، امروزه برنامه منظم و مداومی برای روزآمد کردن اطلاعات، طراحی و اجرا می‌کنند. این دایرةالمعارف نیز که بسیاری از اطلاعات ارائه‌شده در آن مربوط به سال ۲۰۰۴ (سال انتشار متن انگلیسی) است، به تجدیدنظر و ویرایش نیاز مبرم دارد.

- به ناشران پیشنهاد می‌شود، در زمان برنامه‌ریزی برای تجدیدنظر در مطالب و چاپ پیراسته جدید کتاب، حتماً به سایر دایرةالمعارف‌های معتبر موجود چاپی و الکترونیکی کودکان و نوجوانان نیز توجه کنند و از مدخل‌ها و نیز مقاله‌های آنها نیز بهره‌مند شوند. این نکته یکی از موارد بس ارزشمندی است که امروزه باید بیاموزیم تا بتوانیم خود را از وابستگی‌های ناگزیر در ترجمه یک متن رها سازیم.

پی‌نوشت‌ها:

1. modern2idea@yahoo.com
  2. Encyclopedia
  3. All – Round Education
  ۴. پارکر، برتاموریس (۱۳۴۵). فرهنگ‌نامه، ترجمه: رضا اقصی و دیگران، تهران: فرانکلین؛ خوارزمی.
  5. Bertha Maurice Parker
۶. شورای کتاب کودک (۱۳۸۱). فرهنگ‌نامه کودکان و نوجوانان، زیر نظر توران (خمارلو) میرهادی و ایران گرگین، تهران: فرهنگ‌نامه کودکان و نوجوانان.

منبع:

- مرزبان، پرویز؛ معروف، حبیب (۱۳۷۷). فرهنگ مصور هنرهای تجسمی (معماری، پیکرسازی، نقاشی)، ویرایش ۳، تهران: سروش .

